

de mos

Jaargang 26
Maart 2010

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

2

NIDI

inhoud

- 1 Kindersterfte in de wereld
- 4 Tussen demografie en science fiction
- 5 Kindertal niet-westerse vrouwen daalt
- 6 Geld maakt nog geen Nederlander
- 6 431 gemeenten in 2010

Foto: Stock xchng/leelandit.

Kindersterfte in de wereld

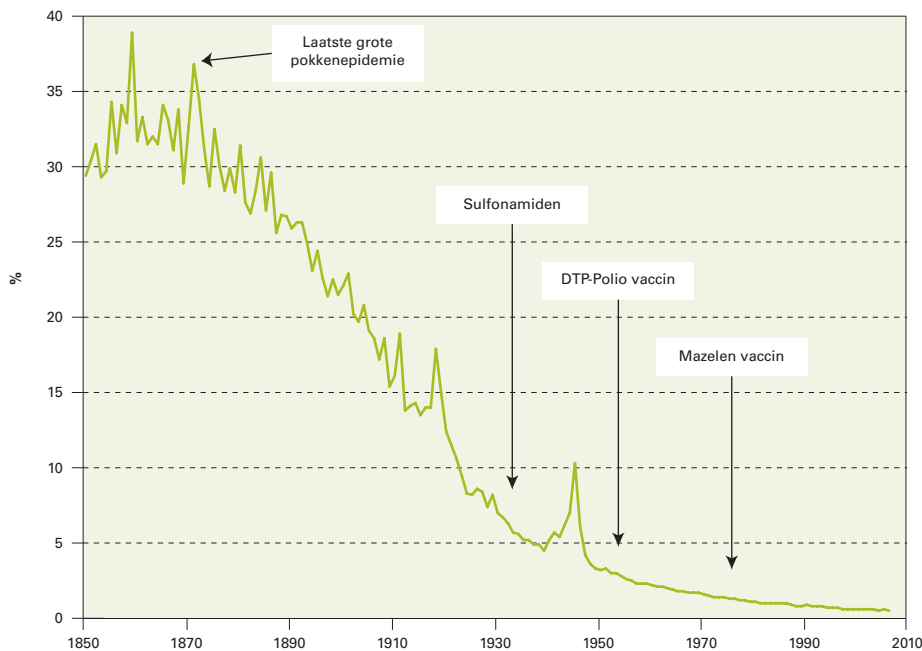
LUC BONNEUX

Globaal falen millenniumdoelstelling verhuult successen

De 'Millennium development goal 4' (MDG 4) beoogt een daling van de kindersterfte met 2/3 tussen 1990 en 2015, wat neerkomt op een wereldkindersterfte die daalt van negen procent in 1990 naar drie procent in 2015 (zie de tabel). Zonder een wonder zullen we dit doel niet halen: de kindersterfte was in 2008 nog steeds 6,5 procent. Er zullen ongetwijfeld oproepen komen om de inspanningen te intensiveren. Dit globale falen verhuult echter successen in grote delen van de wereld. Waar we falen, doen we dit als wereldgemeenschap, die er niet in slaagt om (vooral) zwart Afrika mee te trekken in de vaart der volkeren.

De vierde millenniumdoelstelling stelt dat de kindersterfte in de wereld tussen 1990 en 2015 moet dalen met twee derde, wat ongeveer overeen komt met 55 procent tussen 1990 en 2008. Dat lijkt ontzettend veel. Daarom is een grafiek toegevoegd die de Nederlandse kindersterfte toont sinds 1850 (figuur 1). Deze fluctueert aanvankelijk hevig tussen de 30 en 35 procent. In Nederland zijn deze fluctuaties vooral een gevolg van pokken- en cholera-epidemieën, die in het bijzonder jonge kinderen doden. Rond 1900 begint de kindersterfte echter zeer sterk te dalen. Tussen 1922 (tien procent) en 1981 (één procent), een periode van 60 jaar, daalde deze met 90 procent, wat sneller is dan een daling van 2/3 over tweemaal 30 jaar. Omdat de verleiding tot technologische 'quick fixes' steeds groot is, zeker bij de rijke donoren die snelle resultaten willen, zijn enkele grote mijlpalen in de kinderinfectieziektebestrijding bijgevoegd: sulfonamiden (de eerste antibiotische middelen, die in de jaren 1930 op grote schaal werden geïntroduceerd) en de grote vaccinaties. De figuur toont hoe de kindersterfte feitelijk tot onder de vijf procent was gedaald vooraleer effectieve technologie enig effect begon te hebben, een gevolg van toegenomen hygiëne, betere behuizing, grotere welvaart, gezondere voeding, enzovoort. Een goed functionerende en laagdrempelige basisgezondheidszorg is zeker belangrijk voor de kindergezondheid, omdat bijna alle fatale kinderziekten met weinig middelen zijn te voorkomen of te behandelen. Een dergelijke basisgezondheidszorg is evenwel een gevolg van een degelijk sociaal beleid. Een goed sociaal beleid voeren is de verantwoordelijkheid van het volk en zijn politici. De politieke wens uitgedrukt in toegewezen budgetten, om 'enige gezondheidszorg voor

Figuur 1. Kindersterfte in Nederland sinds 1850

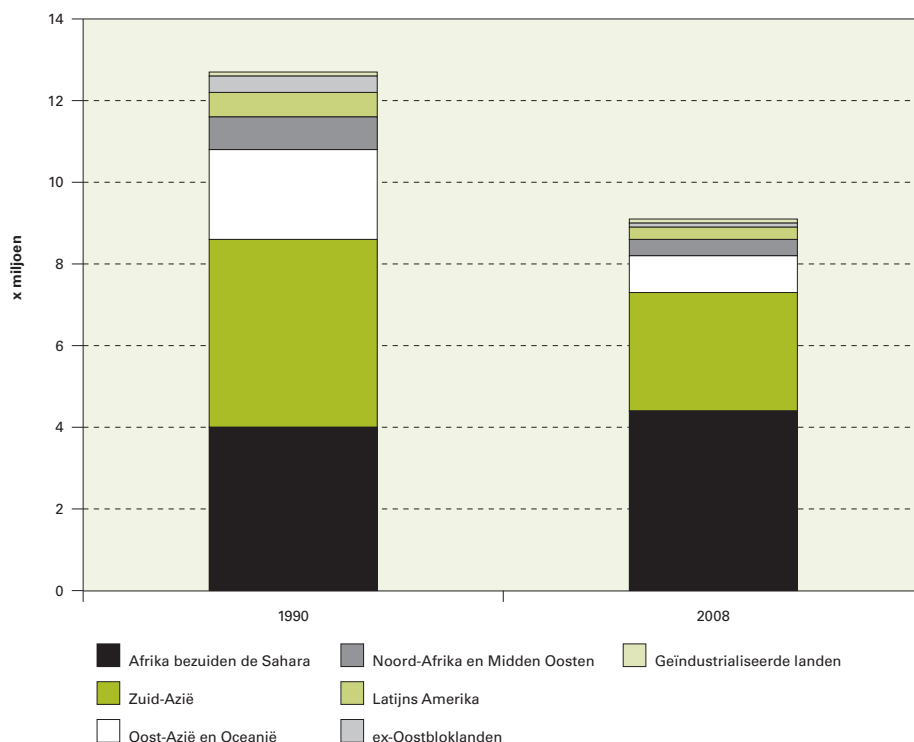

Kindersterfte in 1990 en 2008 naar wereldregio

	Aantallen overleden kinderen onder de vijf jaar (in miljoenen)			Kindersterfte (niet bereiken van de vijfde verjaardag)		
	1990	2008	Daling *	1990	2008	Daling *
Afrika bezuiden de Sahara	4,0	4,4	-0,4	18,4%	14,4%	22%
Noord-Afrika en Midden Oosten	0,8	0,4	0,4	7,7%	4,3%	44%
Zuid-Azië	4,6	2,9	1,7	12,4%	7,6%	39%
Oost-Azië en Oceanië	2,2	0,9	1,3	5,4%	2,8%	48%
Latijns-Amerika	0,6	0,3	0,3	5,2%	2,3%	56%
ex-Oostbloklanden	0,4	0,1	0,3	5,1%	2,3%	55%
Geïndustrialiseerde landen	0,1	0,1	0	1,0%	0,6%	40%
Wereld	12,5	8,8	3,7	9,0%	6,5%	28%

*Een daling van 2/3 in 25 jaar komt overeen met een daling met 55% in 18 jaar.

Figuur 2. Aantal overleden kinderen in miljoenen, naar wereldregio

allen' in plaats van 'alle gezondheidszorg voor enigen' te bieden is een belangrijke voorspeller van kindersterfte. Een arm land als Cuba slaagt er zo in om een lagere kindersterfte te bereiken dan het rijkste land van de wereld, de Verenigde Staten. Het is een trieste vaststelling dat zowel de rijkste (VS) als de grootste (India) democratie er niet in slagen om de sociale gang te volgen van dictaturen als Cuba en China.

De staat van de kindersterfte

De gegevens zijn samengevat in de tabel. Op het eerste gezicht lijkt het een kleine ramp: de wereld loopt heel ver achter op schema. De kindersterfte was in 2008 nog steeds 6,5 procent, in plaats van de gewenste vier procent als de wereld op de juiste koers zou hebben gelegen. Wie de grote regio's van de wereld bekijkt, mag toch optimistisch zijn. De geïndustrialiseerde landen hebben een zeer lage kindersterfte. Latijns Amerika en de vroegere Oostbloklanden (economisch niet bepaald een paradijs, na de implosie van het communisme) halen de tussensprint van de MDG-4 in 2008. Zij verdienen een grote onderscheiding. De landen van het volkrijke Oost-Azië en Oceanië komen dicht in de buurt en zakken al flink onder de vier procent, ook een onderscheiding waard. De Arabische wereld, inclusief Noord-Afrika, haalt de MDG-4 niet. De waargenomen daling is niet de gewenste 55 procent, maar 44 procent is zeker geen triest resultaat. Ze zullen tegen 2015 ruim onder de vier procent duiken, wat toch verdienstelijk is.

Zuid-Azië, dat onder andere India, Bangladesh, Pakistan en Sri Lanka omvat, haalt een onvoldoende. Er stierven in 2008 300.000 kinderen teveel om de MDG-4 te halen. In dit tempo wordt een kindersterfte van vier procent in 2030 gehaald in plaats van in 2015. Aan de andere kant, de kindersterfte daalde dan wel niet met de gewenste 55 procent, maar toch met bijna 40 procent. Het is niet genoeg, maar ook niet echt slecht. De achterstand is groot, maar niet dramatisch.

Afrika bezuiden de Sahara blijft het doodzieke kind van de wereld. Als de daling van de kindersterfte tussen 1990 en 2008 in hetzelfde tempo doorzet heeft zwart Afrika een eeuw nodig om een kindersterfte van vier procent te bereiken. De HIV/AIDS-catastrofe is een excuus, dat echter niet algemeen geldig is: alleen Oost- en Zuid-Afrika zijn zwaar getroffen. Figuur 2 toont dat het totaal aantal jong gestorven kinderen in Afrika zelfs is toegenomen, een combinatie van hoog blijvende kindersterfte met een hoog kindertal bij grote aantallen jonge vrouwen die het moederschap instromen.

Een gruwelijk dilemma

Van de 8,8 miljoen in 2008 overleden kinderen waren er zonder veel medische moeite 8 miljoen te voorkomen geweest. Jaar na jaar na jaar sterven miljoenen kinderen zo een volstrekt nutteloze dood. De verleiding om in te grijpen met daadkrachtige technologische ingrepen is groter dan ooit. Als we terugblikken, bereikte Nederland een kindersterfte van 14,4 procent in 1913, het cijfer van zwart Afrika in 2008. Dat was wel zonder vaccins, zonder antibiotica, zonder kennis

Foto: Stock xchng/Thesaint. Kinderen in Soweto.

Foto: UNFPA/Don Hinrichsen.

over orale rehydratie en met de moeder- en kindzorg van die tijd. Na de Tweede Wereldoorlog, toen antibiotica nog zeldzaam waren en de grote vaccinatieprogramma's nog moesten worden opgezet, was Nederland al onder een kindersterfte van vier procent gedoken. De landen met de hoogste kindersterfte in Afrika zijn staten in chaos, verscheurd door chronische conflicten. Twee duizend miljard dollar ontwikkelingshulp hebben daar zo weinig aan kunnen veranderen, dat kritische ontwikkelingseconomen ontwikkelingshulp zélf als één van de oorzaken aanwijzen. Een grote toevloed aan medische ontwikkelingshulp onthefte een land van de verantwoordelijkheid om zelf een degelijke gezondheidszorg te organiseren.

Tot slot

Kindersterfte was en is een indicator van menselijke ontwikkeling. Er is zeker geen tekort aan kennis of technologie om deze sterfte tot zeer lage cijfers te reduceren: we weten wat we moeten doen en hoe we het moeten doen. Het is twijfelachtig of een tekort aan middelen de belemmerende factor is voor de organisatie van een effectieve basisgezondheidszorg voor kinderen in Afrika. Hoe het ook zij, het staat als een paal boven water dat een duurzame daling van de kindersterfte alleen kan worden bereikt in een goed functionerende staat, die de verantwoordelijkheid neemt voor een toegankelijke en laagdrempelige basisgezondheidszorg ingebed in een degelijk sociaal beleid. De grote vraag voor de toekomst is daarom hoe een zich globaliserende wereld zwart Afrika kan helpen om uit het moeras te klimmen van chronische oorlog en vaak schokkend wanbeleid.

LITERATUUR:

- Easterly, W. (2006), *The White Man's Burden: Why the West's efforts to aid the rest have done so much ill and so little good*. New York: Penguin Press.
- You, D., T. Wardlaw, P. Salama, and G. Jones (2010), *Levels and trends in under-5 mortality, 1990-2008*. *Lancet* 375(9709). pp. 100-103.

- UN Millennium Project 2005: *Who's Got the Power? Transforming Health Systems for Women and Children*. <http://www.unmillenniumproject.org/>.

Dr. L. Bonneux, NIDI; E-mail: bonneux@nidi.nl

METEN VAN KINDERSTERFTE

Kindersterfte, de sterfte gedurende de eerste vijf levensjaren uitgedrukt als de kans om de vijfde verjaardag niet te bereiken, is niet gemakkelijk te meten in landen met onvolledige of niet bestaande bevolkingsregisters. De gepresenteerde cijfers zijn steeds het resultaat van statistische extrapolaties gebaseerd op forse aannames die veranderen over de tijd. In surveys worden jong gestorven kinderen vaak niet door de familie vermeld. Niet een hoge kindersterfte is abnormaal: het is de lage kindersterfte die we nu beleven die volstrekt onnatuurlijk is. Een natuurlijke kindersterfte ligt rond de 50 procent - de helft van de kinderen stierf vroeg. In het grootste deel van de 19^e eeuw lag de Nederlandse kindersterfte nog boven de 30 procent (zie ook figuur 1). Het was voor een moeder toen even vreselijk als nu om haar kind te verliezen, maar het was wel normaal. Volkeren die nog een zeer hoge kindersterfte gewoon zijn, beginnen kinderen pas te tellen vanaf de peuterleeftijd. De overgang van borstvoeding naar vaste voeding is heel precair. Pas als die goed is gelukt, wordt de kans dat deze kinderen ook gaan opgroeien groot. Een baby die sterft, is vergelijkbaar met een miskraam in het rijke westen: triest, maar dat is het leven nu eenmaal. De miskraam wordt snel verdrongen, het dode kind wordt als het ware uit het geheugen gewist. Erover doorvragen wordt voor de moeder als bijzonder onkies ervaren. Om daar onder uit te geraken, durven ondervragers te sjoemelen met de geboortedatum ('birth transference'). In landen zonder kalenders en bij analfabete moeders gebeurt het bepalen van de geboortedatum van een overleden kind met de natte vinger - als de enquêteur het overleden kind meer dan vijf jaar oud maakt, is hij verlost van die netelige vragen.

Het wordt nog lastiger om een overleden kind te tellen als de moeder ook is overleden. Jonge kinderen zonder hun moeder maken nauwelijks enige kans om te overleven. Als ook hun moeder is overleden, worden ze samen met hun moeder snel verdrongen uit de collectieve herinnering van de familie en verdwijnen ze uit surveys. Dit treedt op bij hoge moedersterfte en bij hoge sterfte van jonge vrouwen door AIDS en tuberculose. Bovendien wordt kindersterfte terecht gezien als maat voor ontwikkeling. Een zekere onderschatting is daarom politiek aantrekkelijk. Meer en beter uitgevoerde surveys leveren steeds betere schattingen op en de statistische methoden om gegevens uit diverse bronnen te combineren en zo te kunnen corrigeren voor moedersterfte en sterfte door HIV worden steeds preciezer. Om de trends juist te schatten moet er dan echter ook retrospectief worden gecorrigeerd ('retrofitting'), wat maakt dat historische kindersterftecijfers afhangen van de periode waarin deze schattingen zijn gemaakt. De data, aannames en resultaten zijn publiek beschikbaar (www.childmortality.org). Over de algemene trends voor grote gebieden bestaat ruime consensus.

Tussen demografie en science fiction

LUC BONNEUX

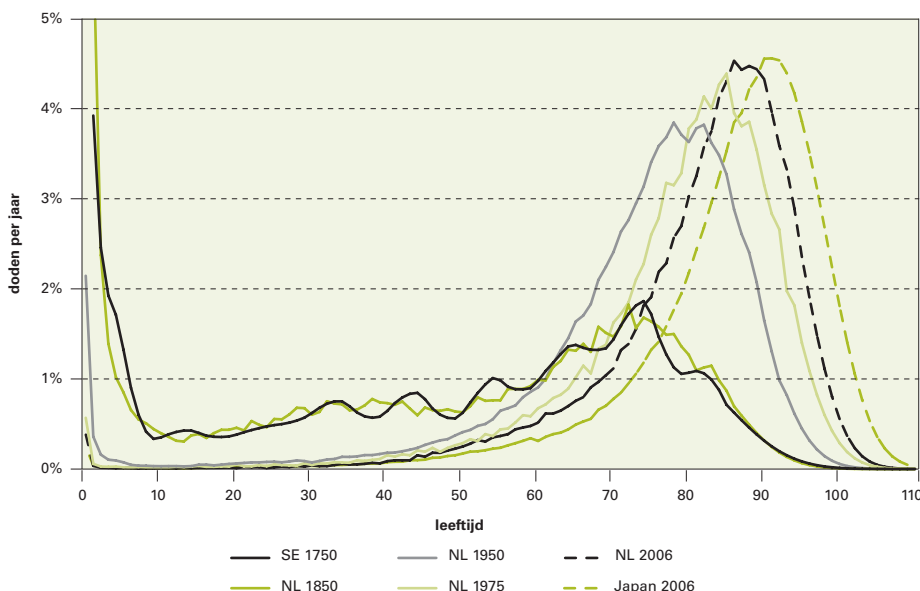
Op 3 oktober vorig jaar publiceerden gerenommeerde demografen in de Lancet een artikel over onze verouderende bevolkingen. De auteurs openden met een stevige 'eye-catcher', door te voorspellen dat van de huidige baby's de helft 100 jaar zal worden "als de huidige trends doorlopen". Het was uiteraard de bedoeling om de aandacht van de pers te trekken, maar het had een averechtse uitwerking. Het bericht werd weliswaar gretig overgenomen door de pers, maar in het artikel ging het verder eigenlijk niet meer over deze voorspelling. De schat aan informatie over gezondheid op oudere leeftijd ging behoorlijk de mist in. Dit soort voorspellingen zijn doorberekeningen van de sterfte uit het verleden naar de toekomst. Methodologisch is daar niets mis mee, inhoudelijk valt er veel over te zeggen.

Foto: Stock xchng/Colcerex.

Een sterftetafel beschrijft op welke leeftijd een denkbeeldige groep van 100.000 baby's zou overlijden als de in een bepaald jaar waargenomen sterftecijfers voor hen zouden gelden. De figuur toont de verdeling van vrouwen over de leeftijd

Verdeling van vrouwen over de leeftijd bij overlijden (% doden per jaar) voor vrouwen tussen 1750 (oudste gegevens uit Zweden, SE) en 2006 (Japanse vrouwen, huidige wereldrecordhouder in lang leven)

bij overlijden tussen 1750 (de oudste data, uit Zweden) en 2006 (Japan). Japan is lang onbedreigd wereldkampioen in lang leven bij de vrouwen. In 1750 en 1850 was de kindersterfte hoog, maar niettemin overleden er ook veel mensen op oude leeftijd. Tussen 1750 en 1850 was er echter nauwelijks vooruitgang. Noteer wel dat, eens de kindersterfte voorbij, de meeste doden vielen rond de leeftijd van 74 jaar. In Nederland lijkt tussen 1950 en 2006 de sterfte steeds verder samengeperst in een steeds smallere leeftijds-groep op oudere leeftijd. De pieken in de sterfte worden hoger en hoger en de piek schuift op naar hogere leeftijd. De som van alle sterfgevallen blijft steeds gelijk, het hoger worden van de piek duidt erop dat meer mensen op latere leeftijd overlijden. De hoogste pieken vallen rond de leeftijd van 80 jaar (1950), 85 jaar (1975) en 88 jaar (2006). Het is uiteraard verleidelijk om te veronderstellen dat de uitgestelde sterfte wordt samengedrukt tegen een biologische grens. Uit een vergelijking tussen Nederland en Japan blijkt vervolgens evenwel dat de sterfte in Japan niet meer wordt samengeperst. De piek is niet meer hoger, maar de hele curve verschuift nu naar rechts, naar hogere leeftijd. Zodanig zelfs dat 0,5 per 1.000 Japanse vrouwen 110 en ouder zal worden. De mediane leeftijd bij overlijden (dat is de leeftijd waarop de helft van de bevolking in de sterftetafel is overleden) is in Nederland 84 jaar, in Japan een verbluffende 88 jaar.

Science fiction

De sterfte vóór de leeftijd van 75 jaar is in Japan momenteel echter bijzonder laag. Als we alle sterfte tussen 1 en 75 jaar helemaal wegdenken (we laten pasgeborenen buiten beschouwing), dan neemt de mediane levensverwachting in Japan nog toe met twee jaar. Om een mediane leeftijd van 100 jaar te bereiken (waarbij dus één op de twee Japanse vrouwen 100 wordt), zullen de huidige baby's dus eerst succesvol de leeftijd van 75 jaar moeten passeren. Sterfte voor de 75-jarige leeftijd maakt immers nauwelijks nog iets uit voor de levensverwachting of de kansen om 100 te worden: deze worden helemaal bepaald door de sterfte na de 75-jarige leeftijd. Voorspellingen over de levensverwachting van de huidige baby's betreffen een periode na 2084, als de baby's van nu 75 zijn geworden. Voorspellingen over de levensverwachting van de huidige baby's zijn daarom science fiction.

Moeizaam klauteren

Misschien halen we nooit meer dan een mediane leeftijd van 90 jaar, omdat we tegen een onverbidde biologische grens opbotsen. De auteurs van het Lancet-artikel vermelden niet onterecht dat deze biologische grens al vaak is voorspeld, en al even vaak is doorbroken. Dat betekent daarom echter niet dat deze er niet is, alleen dat ze verder ligt dan we oorspronkelijk dachten. De biologische theorie over veroudering beschrijft deze grens overigens niet als een muur, maar als een geleidelijk steeds steiler wordende helling, waar we steeds moeizamer tegenop kunnen klauteren. We kunnen echter wel altijd hoger.

Methusalem

Als we de onderliggende snelheid van veroudering leren manipuleren komt Methusalem in beeld. Dat lukt al in, toegegeven erg eenvoudige, diermodellen. De menselijke sterfte na de middelbare leeftijd verdubbelt ongeveer met iedere acht jaar dat we ouder worden. Als we deze onderliggende snelheid van veroudering kunnen halveren (de sterfte verdubbelt iedere 16 jaar dat we ouder worden) gaat de mediane leeftijd bij overlijden van een pasgeboren meisje ruim over de 110 jaar. Dat hoeft niet dadelijk. Zolang ze ongeschonden 2090 haalt, maakt het niet uit: pas dan begint de sterfte echt belangrijk te worden.

Levensbelang

Deze voorspellingen van hoge levensverwachtingen zijn spectaculair, maar irrelevant. Ze kunnen afleiden van de essentie. We hoeven niet in de toekomst te kijken om redelijk verbluffende levensverwachtingen waar te nemen. Japanse vrouwen van 75 jaar leven momenteel nog 15 jaar. De helft van de 75-jarigen haalt de 90 jaar. Dat is drie jaar meer dan Nederlandse vrouwen. We hoeven zelfs niet heel ver te reizen: de Françaises halen 89 jaar. Overlijden op hoge leeftijd is nauw verbonden met processen van aftakeling: dat betekent dat deze oude Japanse vrouwen vermoedelijk ook langer in een betere gezondheidstoestand overleven. Nederland had 30 jaar nodig om drie jaar toe te voegen aan de levensverwachting van vrouwen van 75 en ouder, Japan had daar slechts 15 jaar voor nodig. Over de oorzaken bestaan veel hypothesen, maar er is heel weinig onderzoek naar gedaan. Voor de grote aantallen babyboomers die weldra de leeftijd van 65 jaar overschrijden, is het antwoord op de vraag waardoor dit is gebeurd nochtans letterlijk van levensbelang.

LITERATUUR:

- Christensen, Kaare, Gabriele Doblhammer, Roland Rau, James W Vaupel (2009), Ageing populations: the challenges ahead. *The Lancet* 374, pp. 1196-1208.

Dr. L. Bonneux, NIDI; E-mail: bonneux@nidi.nl

demodata

KINDERTAL NIET-WESTERSE VROUWEN DAALT

In de periode 1996-2008 nam het gemiddelde kindertal van vrouwen in Nederland toe van 1,53 naar 1,77. Dat komt doordat autochtone vrouwen gemiddeld meer kinderen kregen. Het kindertal van niet-westerse vrouwen van de eerste generatie daalde juist. Gerekend over de vier grootste niet-westerse herkomstgroepen daalde het kindertal vooral onder Turkse vrouwen. In 2008 kregen zij gemiddeld nog geen 2 kinderen, tegen 2,5 in 1996. Het kindertal van vrouwen uit herkomstgroepen met voornamelijk asielzoekers loopt sterk uiteen. In 2008 was dat met 3,2 het hoogst voor Somalische vrouwen. Iraanse vrouwen kregen met gemiddeld 1,1 de minste kinderen. Hun uitzonderlijk lage kindertal hangt deels samen met het hoge opleidingsniveau. Van de 185.000 kinderen die in 2008 zijn geboren, was 1 op de 6 van niet-westerse herkomst. Onder deze ruim 31.000 kinderen vormden Marokkaanse kinderen met bijna 8.000 de grootste groep (CBS).

Demografische wereldklok 2009; Indicatoren per tijdseenheid

	Wereld	Meer ontwikkelde landen	Minder ontwikkelde landen	Minder ontwikkelde landen (ex. China)
Bevolking	6.809.972.000	1.232.100.000	5.577.872.000	4.246.474.000
Geboorten per:				
Jaar	138.949.000	14.359.000	124.590.000	108.427.000
Maand	11.579.083	1.196.583	10.382.500	9.035.583
Week	2.672.096	276.135	2.395.962	2.085.135
Dag	380.682	39.340	341.342	297.060
Uur	15.862	1.639	14.223	12.378
Minuut	264	27	237	206
Seconde	4,4	0,5	4,0	3,4
Overledenen per:				
Jaar	56.083.000	12.227.000	43.807.000	34.407.000
Maand	4.673.583	1.023.083	3.650.583	2.867.250
Week	1.078.519	236.096	842.442	661.673
Dag	155.652	33.636	120.019	94.266
Uur	6.402	1.401	5.001	3.928
Minuut	107	23	83	65
Seconde	1,8	0,4	1,4	1,1
Zuigelingensterfte per:				
Jaar	6.352.000	82.000	6.269.000	5.926.000
Maand	529.333	6.833	522.417	493.833
Week	122.154	1.577	120.558	113.962
Dag	17.403	225	17.175	16.236
Uur	725	9	716	676
Minuut	12	0,2	12	11
Seconde	0,2	0,003	0,2	0,2

Bron: Carl Haub and Mary Mederios Kent, 2009 *World Population Data Sheet* (Washington, DC: Population Reference Bureau, 2009).

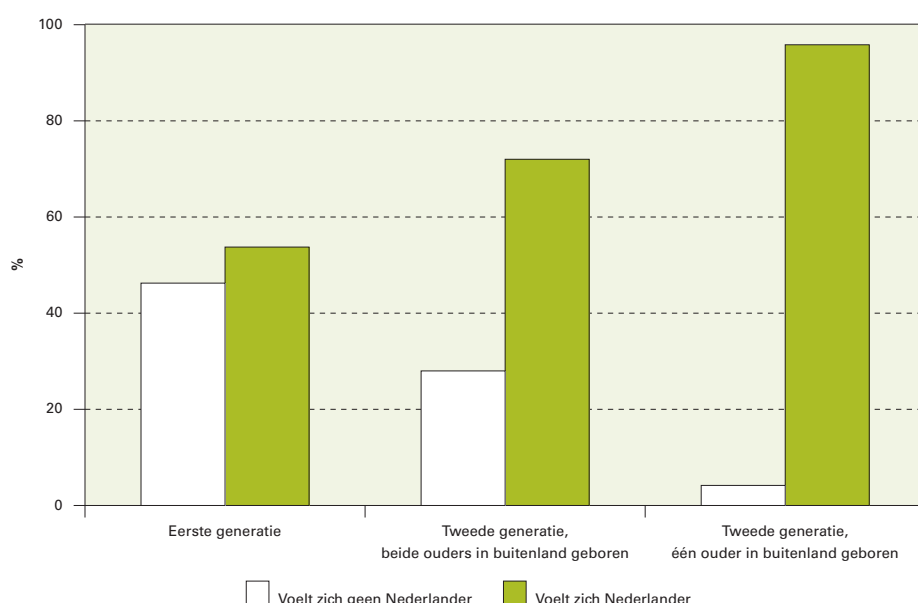
Geld maakt nog geen Nederlander

RIK VAN DER VLIET

De invloed van werk en inkomen op de identificatie van niet-westerse allochtonen met Nederland

Het hebben van werk blijkt voor de identificatie met Nederland belangrijker dan de financiële situatie. Bovendien speelt de beheersing van de Nederlandse taal een substantiële rol bij de invloed van werk op de identificatie van niet-westerse allochtonen met Nederland. Dat blijkt uit onderzoek dat zich richt op de invloed van de financiële situatie en het hebben van werk op de identificatie van niet-westerse allochtonen met Nederland. Waarmee en met wie iemand zich identificeert kan voor een groot deel zijn of haar positie in de maatschappij bepalen. Daarnaast bevordert een gedeelde identiteit de sociale cohesie. Voor mensen die hun wortels niet hebben in de maatschappij waarin zij leven, is het identiteitsvraagstuk extra van belang.

Figuur 1. Identificatie met Nederland, naar generatie

Bron: SIM/SSB, ongewogen uitkomsten.

Derde voorwaarde is de sociale positie die iemand in de maatschappij heeft ingenomen (positionering). Het gaat bijvoorbeeld om zijn of haar positie op de arbeidsmarkt, in het rechtssysteem en in sociaal-maatschappelijke structuren.

Tussen deze voorwaarden voor integratie en identificatie bestaat een wisselwerking. Hoe hoger bijvoorbeeld het aandeel autochtone buurtbewoners, hoe sterker de identificatie van allochtonen met Nederland. Verder ligt het voor de hand dat het kennen van de taal van een land belangrijk is voor identificatie met dat land. Over de relatie van de derde voorwaarde voor integratie met identificatie is minder bekend. Daarom richt dit artikel zich op de samenhang tussen identificatie met Nederland en twee aspecten van positionering:

- Identificeren niet-westerse allochtonen met werk zich eerder met Nederland dan niet-westerse allochtonen die geen werk hebben?
- Gaat een betere financiële situatie gepaard met een sterkere identificatie met Nederland?

Het gevoel Nederlander te zijn

Voor dit artikel wordt identificatie met Nederland geoperationaliseerd als het zich al dan niet Nederlander voelen. Het lijkt aannemelijk dat het hebben van werk en de maatschappelijke positie die dit met zich meebrengt het gevoel om Nederlander te zijn positief beïnvloedt. Daarnaast kan een betere financiële situatie het makkelijker maken om de verworven positie in de Nederlandse samenleving positief te waarderen en zich meer met deze samenleving verbonden te voelen.

Vrijwel alle tweede-generatie allochtonen van wie één ouder in Nederland is geboren voelen zich Nederlander (figuur 1). Blijkbaar speelt het zich al dan niet identificeren met Nederland binnen deze groep niet zo'n grote rol, waarschijnlijk door de invloed van de ouder die in Nederland is geboren en opgegroeid. Om deze invloed uit te sluiten, wordt de onderzoekspopulatie beperkt tot de eerste-generatie allochtonen en die tweede-generatie allochtonen van wie beide ouders in het buitenland zijn geboren (zie de tabel). Mannen en vrouwen uit de verschillende herkomstgroepen identificeren zich ongeveer in gelijke mate met Nederland (figuur 2). Wel zijn de verschillen tussen de herkomstgroepen groot.

Voor het integratieproces van niet-westerse allochtonen in Nederland is van belang in hoeverre allochtonen zich met Nederland identificeren. Een emotionele binding met Nederland is van invloed op de positie die mensen innemen in de maatschappij en een gedeelde identiteit bevordert de sociale cohesie. Identificatie vindt echter niet zomaar plaats. De Duitse socioloog Esser onderscheidt drie voorwaarden voor integratie die mede bepalend zijn voor identificatie, dat Esser als vierde voorwaarde voor integratie noemt.

Voorwaarden voor integratie

De eerste voorwaarde voor integratie die Esser noemt is het hebben van kennis en basisvaardigheden die nodig zijn om deel te kunnen nemen aan de samenleving (acculturatie). Belangrijke componenten hiervan zijn opleiding en taalvaardigheid. De Nederlandse overheid heeft hierop ingehaakt via inburgeringscursussen waarin eisen worden gesteld aan de kennis van de Nederlandse taal. Een tweede voorwaarde is dat relaties zijn opgebouwd over de grenzen van de eigen etniciteit heen (interactie). Hierbij kan worden gedacht aan buurtcontacten, vriendschappen of het aangaan van intieme relaties.

demodata

431 GEMEENTEN IN 2010

Op 1 januari 2010 telde Nederland 431 gemeenten. Dat zijn er tien minder dan een jaar eerder. Deze daling is veroorzaakt door vijf gemeentelijke herindelingen waarbij 15 gemeenten in Groningen, Limburg en Zuid-Holland zijn betrokken. Gemeentelijke herindelingen worden uitgevoerd om de bestuurskracht van gemeenten te vergroten. Daarom worden vooral gemeenten met weinig inwoners opgeheven. Het aantal gemeenten met minder dan 10.000 inwoners daalde de afgelopen jaren dan ook van 224 in 1995 naar 52 in 2009. Dit jaar is het aantal gemeenten met een geringe inwonertal nog verder afgenomen. Van de heringedeelde gemeenten hadden er zeven minder dan 10.000 inwoners. Het aantal gemeenten met 20.000 tot 50.000 inwoners neemt juist sterk toe. Van de in 2010 gevormde gemeenten vallen er vier in deze groep. Bij de herindelingen in 2010 zijn vooral Limburgse gemeenten betrokken (CBS).

Vier van de vijf Surinamers voelen zich Nederlander. Bij Turkse allochtonen zijn dat er minder dan de helft. Marokkanen en Antillianen nemen een tussenpositie in.

Arbeidsparticipatie

Het hierboven beschreven beeld vertoont overeenkomsten met het beeld van de arbeidsparticipatie van de vier allochtone groepen: binnen de Surinaamse herkomstgroep is de arbeidsmarktparticipatie het hoogst, binnen de Turkse en Marokkaanse herkomstgroepen het laagst. Dit suggereert een samenhang tussen de sociaaleconomische achtergronden van iemand en zijn of haar identificatie met Nederland, waarbij een gunstiger arbeidssituatie positief correleert met meer identificatie. Voor Marokkanen, Turken en Antillianen lijkt dit inderdaad op te gaan (figuur 3). Hoe stabiel hun arbeidssituatie van 2001 t/m 2005, des te meer voelen zij zich Nederlander. Marokkanen en Turken die alle vijf de jaren werkzaam waren identificeren zich ongeveer twee keer zo vaak met Nederland als degenen die niet werkten. Onder Antillianen is het verschil kleiner, maar ligt het niveau van identificatie hoger. Van de Surinamers voelen zich er nog meer Nederlander; bij hen maakt het niet uit of ze werkten of niet.

Financiële situatie

Een andere sociaaleconomische achtergrond die een rol zou kunnen spelen bij het zich Nederlander voelen is de financiële situatie van betrokkenen. Er is een lichte samenhang tussen de hoogte van het inkomen en de identificatie met Nederland (figuur 4). Van mensen uit de hoogste inkomensgroep voelen zich er meer Nederlander dan van mensen uit lagere inkomensgroepen. Onder Antillianen is deze samenhang het grootst. Bij de andere drie herkomstgroepen zijn de verschillen tussen de inkomensgroepen kleiner en minder éénduidig.

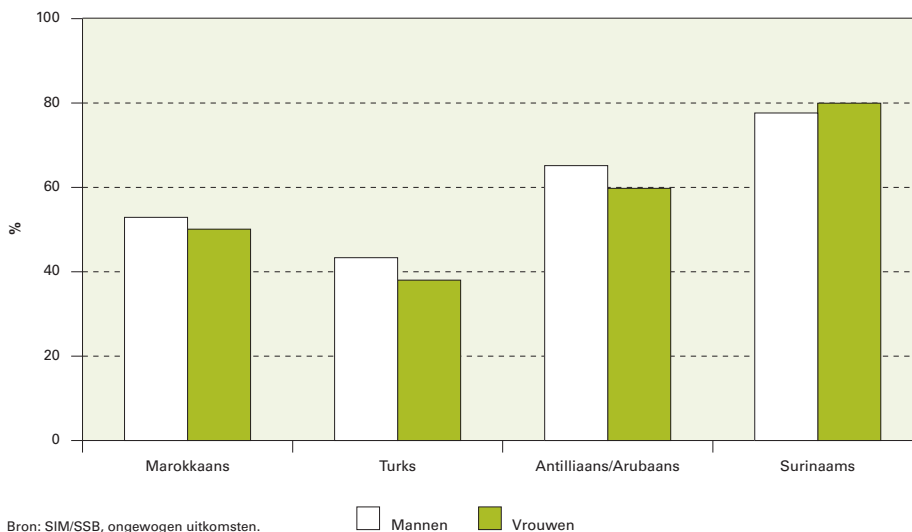
Bijkomende factoren: vooral taalvaardigheid belangrijk

Het hebben van werk en de financiële situatie hangen dus samen met de identificatie met Nederland. Het is de vraag of dit zelfstandige effecten zijn of dat ze worden veroorzaakt door andere factoren. Om dit te onderzoeken wordt met behulp van logistische regressie rekening gehouden met de invloed van verschillende factoren tegelijkertijd, zoals opleidingsniveau, taalvaardigheid en contacten met autochtonen. Van de samenhang tussen de financiële situatie en identificatie blijft dan niets over. De invloed van het al dan niet werken op het zich Nederlander voelen blijft wel bestaan. Het maakt daarbij niet meer uit hoeveel iemand heeft gewerkt, als hij of zij maar heeft gewerkt. Wel verdwijnt het verschil in identificatie tussen Marokkanen en Antillianen. Overigens draagt vooral een betere taalvaardigheid bij aan het zich Nederlander voelen. Ook een autochtone partner, regelmatig contact met autochtone vrienden en kennissen en het wonen in een buurt met veel autochtonen dragen er echter toe bij dat allochtonen zich vaker Nederlander voelen. Taalvaardigheid blijkt ook bij verdere analyse een belangrijke verklarende variabele te zijn. Het hebben van werk heeft alleen voor degenen die moei-

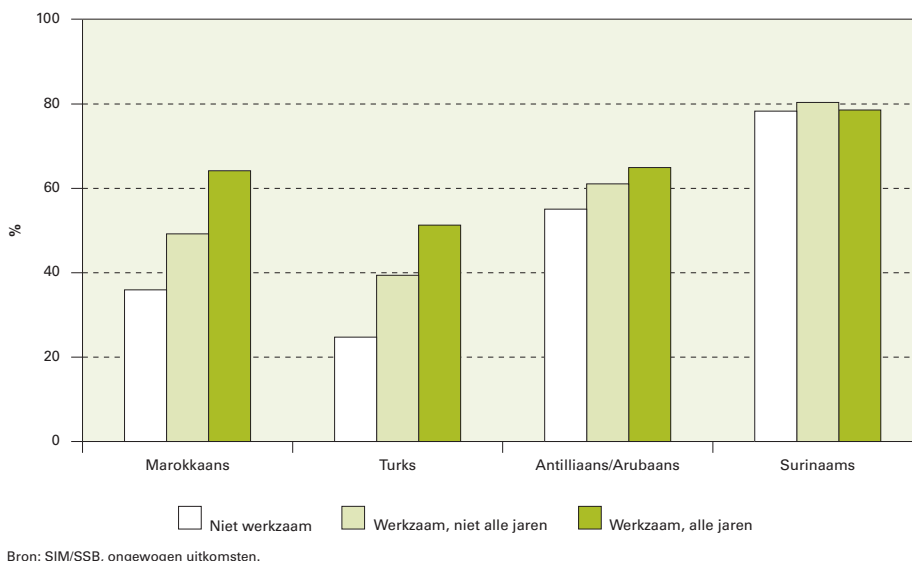
Aantal personen binnen de uiteindelijke onderzoekspopulatie, naar herkomst				
Marokkaans	Turks	Antilliaans/Arubaans	Surinaams	Totaal
980	1.088	803	922	3.793

Bron: SIM.

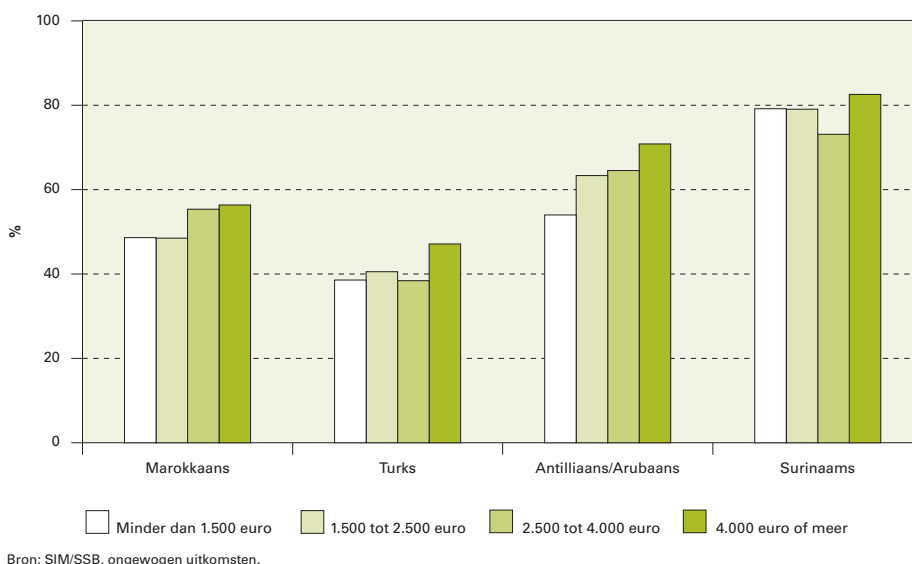
Figuur 2. 'Voelt zich Nederlander', naar herkomst en geslacht

Figuur 3. 'Voelt zich Nederlander', naar herkomst en arbeidssituatie 2001 t/m 2005

Figuur 4. 'Voelt zich Nederlander', naar herkomst en maandinkomsten van het huishouden

te hebben met de Nederlandse taal een positieve invloed op het zich Nederlander voelen. Als iemand eenmaal de Nederlandse taal beheerst, maakt het voor de identificatie met Nederland niet meer uit of hij of zij al dan niet werk heeft.

Discussie en conclusie

Een identiteit kan veel kanten hebben. Deze veelzijdigheid noopte prinses Maxima ertoe om het bestaan van een specifieke Nederlandse identiteit te ontkennen. Zij deed dit op 24 september 2007 bij de presentatie van het rapport *Identificatie met Nederland* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Voor dit artikel is een andere invalshoek gekozen: de (veelzijdige) Nederlandse identiteit wordt gemeten door na te gaan of mensen zich al dan niet Nederlander voelen. Hierdoor ontstaat er een eenvoudige, reproduceerbare operationalisatie van het identiteitsbegrip, die in de richting wijst van een binding met de Nederlandse maatschappij. De vraag blijft wel wat 'zich Nederlander voelen' precies betekent voor de individuele respondent. Naar verwachting zal dit per individu verschillen afhankelijk van de persoonlijke omstandigheden. Dit is een interessant aanknopingspunt voor verder onderzoek.

De door Esser onderscheiden 'basale' invloeden op integratie blijken inderdaad invloed te hebben op de identificatie met Nederland. Wanneer allochtonen geen moeite hebben met het voeren van een gesprek in het Nederlands voelen zij zich veel vaker Nederlander, dan wanneer zij er wel moeite mee hebben. Verder zijn de contacten met en de nabijheid van autochtonen van belang: allochtonen met meer autochtone contacten en meer autochtone buurtbewoners identificeren zich vaker met Nederland. Het ligt voor de hand dat betere taalvaardigheid en meer contacten leiden tot meer identificatie, maar het is niet uit te sluiten dat het zich Nederlander voelen juist de taalvaardigheid en de keuze voor partner, vrienden en woonbuurt beïnvloedt.

Waar het in dit artikel om gaat is de invloed van werk en inkomen. Anders dan verwacht maakt het voor de identificatie met Nederland niet uit hoe hoog de financiële inkomsten in het huishouden zijn. Blijkbaar is persoonlijke welvaart geen voorwaarde voor niet-westerse allochtonen om zich deel te voelen van de Nederlandse samenleving. Voor het hebben van werk is dit beeld anders. Het hebben van werk bevordert het gevoel Nederlander te zijn. Wanneer allochtonen geen werk hebben gehad, identificeren zij zich minder met Nederland.

Op zichzelf lijkt deelname aan arbeid echter niet van invloed op de identificatie met Nederland. De invloed van werk gaat namelijk alleen op voor allochtonen die moeite hebben met de Nederlandse taal. Voor degenen die goed Nederlands spreken maakt het voor identificatie met Nederland niet uit of ze al dan niet werk hebben (gehad). Het ontbreken van een algemene invloed van werk suggereert dat de (specifieke) invloed van werk wellicht meer in de richting van contacten op het werk moet worden gezocht. Door deze contacten (met autochtone werknemers) zouden allochtonen

die moeite hebben met de Nederlandse taal zich toch vaker Nederlander voelen. Of dit inderdaad de manier is waarop identificatie met Nederland via werk wordt beïnvloedt, zal nader moeten worden onderzocht. Overigens geldt ook hier dat de invloed andersom kan zijn: voelt iemand zich Nederlander (al spreekt hij of zij de taal niet goed), dan is het wellicht makkelijker om een baan te krijgen, dan wanneer iemand zich meer voor de Nederlandse samenleving afsluit.

Noot: met de benamingen Marokkaan, Turk, Antilliaan en Surinamer wordt bedoeld op de herkomstgroepering van de personen en niet op hun nationaliteit.

LITERATUUR:

- Esser, H. (2003), What substance is there to the term 'Leitkultur'? In: R. Cuperus, K.A. Duffek en J. Kandel (red.), *The challenge of diversity. European social democracy facing migration, integration, and multiculturalism*, pp. 47-58. Innsbruck/Wien/München/Boden: Studienverlag.
- Havekes, E. en W. Uunk (2008), Identificatie in context. Het effect van de etnische samenstelling van de buurt op de identificatie van allochtonen met Nederlanders. *Mens & Maatschappij*, 83(4), pp. 376-393.
- Lautenbach, H. en R. van der Vliet (2008), Arbeidsmarkt. In: K. Oudhof, R. van der Vliet en B. Hermans (red.), *Jaarrapport Integratie 2008*, pp. 87-114. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Drs. R. van der Vliet, CBS;

E-mail: hn.vandervliet@cbs.nl

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en beoogt de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken te bevorderen. Inlichtingen over toezending van kopij kunnen worden ingewonnen bij de redactie

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen met bronvermelding is toegestaan. Toezending van bewijs-exemplaren wordt op prijs gesteld.

Het NIDI is een instituut van de KNAW dat zich bezighoudt met onderzoek naar ontwikkelingen in de omvang en samenstelling van de bevolking

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry Bronsema, eindredacteur drs. Joop de Beer drs. Gijs Beets dr. Luc Bonneux drs. Jeannette Schoorl
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	www.nidi.knaw.nl/nl/demos/
Abonnementen	gratis
Basisontwerp	Harmine Louwé
Druk	Nadorp Druk b.v., Poeldijk

DE ONDERZOEKSMETHODE

Het onderzoek baseert zich op gegevens uit de Survey Integratie Minderheden 2006 (SIM) (SCP/CBS) en het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS.

Populatie en onderzoeksvariabelen

De onderzoekspopulatie bestaat uit de allochtone SIM-respondenten. Identificatie wordt geoperationaliseerd als 'het zich Nederlander voelen'. Respondenten die aangeven zich minstens zoveel Nederlander te voelen als Marokkaan, Turk, Surinamer of Antilliaan zijn ingedeeld in de groep 'Voelt zich Nederlander'. Respondenten die zich minder Nederlander voelen horen bij de groep 'Voelt zich geen Nederlander'.

Gegevens over de werksituatie in de jaren voorafgaand aan het interview en over de financiële situatie zijn ontleend aan het SSB. Om de invloed van een al dan niet stabiele werksituatie na te gaan, is bepaald of de respondenten ultimo september van de jaren 2001 t/m 2005 betaald werk hadden of een studie volgden. Als dit alle jaren het geval was, krijgen de respondenten het label 'werkzaam, alle jaren'. Is dit in geen van de jaren het geval, dan luidt het label 'niet werkzaam'. In alle andere gevallen is het label 'werkzaam, niet alle jaren'.

De fiscale maandinkomsten (uit werk en uitkeringen) in september 2005 van het huishouden waartoe de respondent behoort, zijn genomen als benadering voor de financiële situatie van de respondent. Er is niet gecorrigeerd voor het aantal personen in het huishouden.

Verklarende analyse

Met behulp van logistische regressie wordt rekening gehouden met andere factoren die van invloed zijn op identificatie. De gebruikte verklarende achtergrondvariabelen zijn wat betreft de demografische variabelen afkomstig uit het SSB. Het gaat dan om leeftijd, geslacht, herkomst, generatie, aandeel autochtonen in de woonbuurt en partnergegevens. Gegevens over het opleidingsniveau, taalvaardigheid en frequentie van contacten met autochtone vrienden en kennissen zijn afkomstig uit de SIM.